

БЎЛАЖАК ТЕХНОЛОГИЯ ФАНИ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНЦИЯЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ҲАМДА ТАЛАБАЛАР БИЛИМИНИ БАҲОЛАШДА КОМПЕТЕНЦИЯВИЙ ЁНДАШУВЛАРНИНГ ДИДАКТИК ИМКОНИАТЛАРИ

Зухриддинова Нилуфархон Нусрат қизи
Абдувалиев Нодирбек Меликузиевич
Узакова Азизахон Хасанбоевна.

Андижон давлат педагогика институти магистрантлари,
Запаров Абдуқаххор Абдумаликович
- профессор.

Аннотация: мақолада бўлажак технология фани ўқитувчиларининг кийимларни лойиҳалаш ва моделлаштиришга оид компетенцияларини ривожлантириш зарурати, кийимларни лойиҳалаш ва моделлаштириш тушунчалари, компетенциявий ёндашувлар асосида ўқитиш имкониятлари, таълимнинг шакл ва воситалари, талабаларнинг кийимларни лойиҳалаш ва моделлаштиришга оид компетенцияларини ривожлантиришнинг педагогик асослари, ўқув машғулотларини ўтказишда ва талабалар билимини назорат қилувчи ва баҳолашда компетенциявий ёндашувларнинг дидактик имкониятлари таҳлили келтирилган.

Калит сўзлар: бўлажак технология фани ўқитувчиси, кийимларни лойиҳалаш ва моделлаштириш, компетенция, касбий компетенция, баҳоловчи воситалар, таълим воситалари.

Аннотация: В статье рассматривается необходимость развития компетенций будущих учителей технологий в дизайне и моделировании одежды, концепции дизайна и моделирования одежды, возможности обучения на основе компетентных подходов, формы и средства обучения, педагогические основы развития студентов. «Компетентность в конструировании и моделировании одежды» и анализ дидактических возможностей компетентных подходов в оценивании.

Ключевые слова: будущий учитель технологий, дизайн и моделирование одежды, компетентность, профессиональная компетентность, инструменты оценки, учебные пособия.

Abstract: The article discusses the need to develop the competencies of future technology teachers in the design and modeling of clothing, the concept of design and modeling of clothing, training opportunities based on competence-based approaches, forms and means of teaching, pedagogical foundations of student development. «Competence in the design and modeling of clothing» and analysis of the didactic possibilities of competence-based approaches in assessment.

Keyword: *future technology teacher, clothing design and modeling, competence, professional competence, assessment tools, teaching aids.*

Бугунги кунда юртимизда амалга оширилаётган барча ислохотларнинг мақсади муносиб ҳаёт шароитларини яратиш, маънавий жиҳатдан баркамол етук ривожланган инсонни тарбиялаш, таълим ва тарбияни юксалтириш, миллий анаъналаримизга содиқ янги авлодни вояга етказиш давлатимизнинг энг муҳим вазифалардан бири ҳисобланади. Хусусан, олий ўқув юртларида, профессионал таълим тизимида, умумтаълим мактабларида, мактабдан ташқари муассасаларда фаолият юритувчи малакали кадрлар тайёрлаш долзарб вазифа ҳисобланади.

Шу жумладан олий таълим муассасалари «Технологик таълим» йўналишида таҳсил олаётган бўлажак технология фани ўқитувчиларининг кийимларни лойиҳалаш ва моделлаштиришга оид компетенцияларини ривожлантириш муҳим аҳамият касб этади. Технологик таълим ўқитувчисининг дарс машғулотларидаги, тўғарак ишларидаги олган чуқур билимлари мустақил ишлаш, амалда қўллаш ва янги лойиҳаларни яратишларида, изланишларида катта аҳамият касб этади. Техник моделлаштириш ҳақидаги маълумотлар талабаларга тушунарли, кийим композициясининг асослари, хусусиятлари ва композиция воситалари, уй кийимини, кундалик ва башанг кийим моделларини лойиҳалаш ва моделлаштириш, бадий безаш асослари инobatга олган ҳолда ўқитилиши лозим. Хусусан, Г.К.Хасанбаева, И.О.Кримова, Г.В.Скачкова,

Амалий машғулотларда талабаларнинг ижодкорлик қобилиятларини ривожлантириш, тадбиркорлик кўникмаларини шакллантириш, кийим маданияти тушунчасини кенгайтириш, касбий билимларни чуқурлаштириш, кийимнинг асосий андозаларини тайёрлаш, моделлар яратиш, асосий андозалардан модел андозаларини чиқариш ва унга безаклар танлаш мазкур соҳанинг асосий мақсадидир.

Лойиҳалаш – бу мураккаб ижодий жараён бўлиб, унда ҳар қандай буюмнинг, жумладан, кийимнинг ҳам лойиҳасини ишлаб чиқиш кўзда тутилган. Кийимни лойиҳалаш деганда, кийимни ташкил этадиган деталлар ва материаллар комплекси, шунингдек уларни ўзаро улабтикиб, муайян ўлчовдаги ва шаклдаги яхлит буюм ҳолига келтириш усуллари, воситалари тушунилади. Лойиҳалаш жараёнида буюмнинг ҳажмли деталларини текисликдаги тасвирини ҳосил қилишдан иборат бўлади. Деталларнинг ўлчами, сони ва шакли улар йиғилганда худди шу размер ва кўринишини беради.

Кийимларни лойиҳалашда гавдадан ўлчов олиш қоидалари ва ўлчовлар асосида буюм асос чизмасини чизиш, сўнг чизмадан андоза чиқариб тайёрлаш қоидаларини ўргатилади. Кийимни лойиҳалаш билан турли муассасалар шуғулланади. Булар - модалар уйи тикувчилик корхоналарининг экспериментал

цехлари, махсус лойиҳалаш идоралари, илмий-текшириш институтлари ва лабораториялардир.

Кийимларни моделлаштиришда кийим моделини ижод қилиш ва асосий андозадан модел андозасини тайёрлаш йўллари ўргатилади. Бунда асос чизмасига эскиз бўйича модел чизиқлари киритилиб, янги модел андозаси ҳосил қилинади.

Кийимларни бадиий безашда эса кийимга турли безакларни кийим турига ва вазифасига қараб бериб, уларни безатиш йўллари ўргатилади. Бунда кийимнинг ассортиментиغا, газламасига, кийимнинг кимга мўлжалланганлигига қараб, безак элементини танлаш ижодий жараён эканлиги яққол кўринади.

Кийим одам ташқи қиёфасини ўзгартиришда катта роль ўйнайди. У қиёфани 60% гача ўзгартиради. Кийим кишининг бадиий дидини ифодалайди, маданий савиясини белгилайди, шахсни характерлайди. Кийим кишига нисбатан турли ҳис-туйғулар уйғотади. Масалан:

жиддийлик, вазминлик, жўшқинлик, совуқлик, оддийлик ва бошқалар.

Дунё таълим тизимида таълимни ривожлантириш бўйича кўплаб тадқиқотлар, лойиҳалар олиб борилмоқда, айниқса бўлажак ўқитувчиларнинг педагогик касбий тайёргарликнинг барча компонентларини ривожлантиришга катта аҳамият қаратилмоқда. Мамлакатимизда ҳам педагогик касбий компетенцияларни ривожлантириш механизмларини такомиллаштириш мақсадида таълим муассасаларида замонавий моддий техник база яратилган ҳамда инновацион таълим дастурлари ишлаб чиқилган. Глобаллашув ва халқаро интеграциянинг ривожланиши, ижтимоий иқтисодий муносабатларнинг кенгайиши билан боғлиқ ҳолда касбий компетенциялар бўйича ахборотларнинг ҳам тезкор алмашиш имконини берадиган механизмлар зарур бўлмоқда ва бу масалалар мазкур мавзунинг долзарблигини белгилаб беради.

Республикамиз олимларидан Л.Ахмедова, У.Бегимқулов, Н.Муслимов, Б.Раҳимов, Н.Тайлоқов, Ш.Шарипов ва бошқалар таълим соҳасида ижтимоий педагогик, акмеологик масалаларга доир илмий тадқиқотлар олиб борган ва бу тадқиқотларда бевосита муайян йўналишлардаги мутахассисларнинг касбий компетенцияларини такомиллаштириш масалалари келтириб ўтилган. Шунингдек, педагогнинг касбий маҳоратини такомиллаштириш масалалари педагог олимлар Ҳ.Абдукаримов, Н.Азизхўжаева, А.Алиев, Ю.А.Ахроров, А.А.Вербицкий, Р.Ҳ.Жўраев, Б.Р.Жўраева, Ж.Ғ.Йўлдошев, С.М.Маркова, Г.М.Махмутова, А.А.Ҳамидов, Ф.Р.Юзликаевларнинг ишларида ҳам тадқиқ этилган.

Мустақил давлатлар ҳамдўстлиги давлатларида В.Байденко, А.Залевская, Э.Зеер, И.Зимняя, О.Поляков каби олимларнинг илмий тадқиқотларида касбий компетенцияларни шакллантириш ва такомиллаштириш усулларини турли жараёнларда таҳлил қилиш ва тизимлаштириш масалалари кўриб чиқилган.

Олий таълим муассасаларидаги ўқув-тарбия жараёнини модернизациялаш, педагог мутахассислар тайёрлаш тизими сифат даражасини оширишда бўлажак ўқитувчиларнинг касбий компетентлигини ривожлантириш, уларни соҳага оид замонавий касбий билим, малака ва кўникмалар билан қуроллантириш, илмийтехник инновациялардан мустақил равишда, ижодий фойдаланиш ҳамда истиқболли вазифаларни ҳал қила олиш кўникмаларини ривожлантириш муҳим вазифалардан саналади. Олий таълим тизимини модернизациялаш (ингл. modern – янгиланган, замонавий, тезкор ўсиш) таълим жараёнига нисбатан инновацион ёндашувни талаб этади. В.А.Сластенин педагогик жараёнга инновацион ёндашишни ўқитувчи ва талабаларнинг ҳамкорликдаги фаолиятини ташкил этиш, ўқитиш ва тарбиялашнинг мақсади, мазмуни ва шаклига янгилик киритиш билан изоҳлайди.

«Компетентлик» тушунчаси таълим соҳасига психологик илмий изланишлар натижасида кириб келган. Вазирлар Мақкамасининг 2017 йил 6 апрелдаги 187-сон қарори билан тасдиқланган Умумий ўрта таълимнинг Давлат Таълим Стандартида компетенция тушунчасига мавжуд билим, кўникма ва малакаларни кундалик фаолиятда қўллаш олиш қобилияти сифатида таъриф берилган.

Психологик нуқтаи назардан компетентлик «ноанъанавий вазиятлар, кутилмаган ҳолатларда мутахассиснинг ўзини қандай тутиши, мулоқотга киришиши, рақиблар билан ўзаро муносабатларда янги йўл тутиши, ноаниқ вазифаларни бажаришда, зиддиятларга тўла маълумотлардан фойдаланишда, изчил ривожланиб боровчи ва мураккаб жараёнларда ҳаракатланиш режасига эгалик»ни англатади. Юқоридаги фикрлардан келиб чиққан ҳолда компетентлик бу инсоннинг мавжуд билим ва ҳаётий тажрибаларга таянган ҳолда маълум бир муаммони ҳал этишга доир иқтидори деган хулосага келиш мумкин.

Олий таълим муассасаларидаги ўқув жараёнига инновацияларни татбиқ этишдаги муҳим компонентлардан бири – ўқитувчининг касбий компетентлиги ва инновацион фаоллиги ҳисобланади. Касбий компетентлик тушунчасига нисбатан илмий доирада турли муносабатлар илгари сурилади. У меҳнат субъектига нисбатан аниқ фаолият талаблари ёки айнан, субъектнинг аниқ фаолиятнинг ўзига хос жиҳатларига нисбатан муносабатини тавсифловчи хусусият сифатида қўлланилади. Масалан, тадқиқотчи олим Э.Ф.Зеер касбий компетентликнинг функционал тараққиётини тадқиқ қилиш касбий камолотга эришиш чоғида компетентликнинг турли кўринишлари интеграциялашиб боришини ва уларнинг касбий муҳим шахс сифатлари билан алоқаси кучайиб боришини кўрсатади. Хусусан, касбий компетентликнинг асосий даражаларига касбий тайёргарлик ва тажриба, ўзини-ўзи англаш, ўз кучига ишониш, ўзга инсонлар томонидан кўрсатилган камчиликларни тўғри қабул қилиш ва шу каби бошқа касбий камолотни белгилаб берувчи шахс хусусиятларини

киритади. Юқорида қайд этилган фикрларни таҳлили педагогнинг касбий компетентлигини шахсий, ижтимоий, креатив, методик компетентлик каби қатор ўзига хос хусусиятлар мажмуаси сифатида тўлиқ изоҳланишига имкон беради.

Касбий компетентликда мутахассис томонидан касбий фаолиятни амалга ошириш учун зарур бўлган билим, кўникма ва малакаларнинг эгалланиши ва уларни амалда юқори даражада қўллаш олиниши назарда тутилади. Бу тушунча бўйича турлича таъриф ва ёндашувлар мавжуд. Н.М.Муслимовнинг фикрига кўра, «компетентлик» (ингл. «competence» – «қобилият») – фаолиятда назарий билимлардан самарали фойдаланиш, юқори даражадаги касбий малака, маҳорат ва иқтидорни намоён эта олишни ифодалайди.

В.И.Андреевнинг фикрича, компетенция маълум ўқув, касбий ва бошқа мажмуавий масалаларни ҳал қилишда намоён бўлувчи, ривожланиб борувчи интеграл кўрсаткичлар бўлиб, у шахснинг ижобий мотивация, билим, маҳорат, иқтидор ва ижодий фаолият тажрибасини ўз ичига олувчи тайёргарлик даражасидир.

Касбий компетентлик мутахассис томонидан алоҳида билим, малакаларнинг эгалланишини эмас, балки ҳар бир мустақил йўналиш бўйича интегратив билимлар ва ҳаракатларнинг ўзлаштирилишини назарда тутди. Шунингдек, компетенция мутахассислик билимларини доимо бойитиб боришни, янги ахборотларни ўрганишни, муҳим ижтимоий талабларни англаш олишни, янги маълумотларни излаб топиш, уларни қайта ишлаш ва ўз фаолиятида қўллаш билишни тақозо этади. Касбий компетентлик мураккаб жараёнларда, ноаниқ вазифаларни бажаришда, бир-бирига зид маълумотлардан фойдаланишда, қутилмаган вазиятда ҳаракат режасига эга бўла олишда ва бошқа шу каби ҳолатларда яққол намоён бўлади.

Касбий-педагогик компетентлик эса ўзининг касбий маҳоратини мукамал ривожлантирган, дарс жараёнини самарали лойиҳалаштирадиган, уни бошқара оладиган, таълим ислохотларини, замон талабларини, инновацион парадигмаларни илғаган ҳолда уларни дарс жараёнида мувафаққиятли қўллаш оладиган мутахассисларга нисбатан билдирилади. Демак бўлажак ўқитувчи ўз касбий-педагогик билимларини изчил бойитиш, янги ахборотларни ўзлаштириш, давр талабларини чуқур англаган ҳолда янги билимларни излаб топиш, уларни қайта ишлаш ва ўз амалий фаолиятида самарали қўллаш олиш орқали касбий компетентликка эришади. Айтиб ўтиш керакки, педагогик касбий компетентлик негизида бир қатор сифатлар мавжуд бўлиб, уларнинг моҳиятини қуйидагича изоҳлаш мумкин.

Ижтимоий компетентлик – ижтимоий муносабатларда фаоллик кўрсатиш кўникма, малакаларига эгалик, касбий-педагогик фаолиятда субъектлар билан коммуникатив мулоқотга кириша олиш.

Махсус компетентлик – касбий-педагогик фаолиятни ташкил этишга тайёрланиш, касбий-педагогик вазифаларни оқилона ҳал қилиш, фаолияти натижаларини реал баҳолаш, БКМни изчил ривожлантириб бориш бўлиб, ушбу компетентлик негизида руҳий (психологик), услубий, ахборот (информацион), креатив (ностандарт), инновацион ва коммуникатив компетентлик кўзга ташланади. Улар ўзида қуйидаги мазмунни ифодалайди: психологик компетентлик – педагогик жараёнда соғлом психологик муҳитни ярата олиш, таълим олувчилар ва таълим жараёнининг бошқа иштирокчилари билан ижобий мулоқотни ташкил этиш, турли салбий психологик зиддиятларни ўз вақтида англай олиш ва бартараф эта олиш; услубий компетентлик – педагогик жараёни услубий жиҳатдан оқилона ташкил этиш, таълим ёки тарбиявий фаолият шакллари тўғри белгилаш, усул ва воситаларни мақсадга мувофиқ танлай олиш, уларни самарали қўллаш олиш; информацион компетентлик – ахборот муҳитида зарур, муҳим, керакли, фойдали маълумотларни излаш, йиғиш, саралаш, қайта ишлаш ва улардан тезкор, мақсадли ва самарали фойдаланиш; креатив компетентлик – педагогик фаолиятга нисбатан танқидий ва ижодий ёндошиш, ўзининг ижодкорлик малакаларига эгаллигини намойиш эта олиш, муаммоларга нисбатан кенг қамровли турли ҳил ечимларни топа олиш; инновацион компетентлик – педагогик жараёни такомиллаштириш, таълим сифатини яхшилаш, тарбия жараёнининг самарадорлигини оширишга доир янги ғояларни илгари суриш, уларни амалиётга муваффақиятли татбиқ этиш; коммуникатив компетентлик – таълим жараёнининг барча иштирокчилари билан самимий мулоқотда бўлиш, уларни тинглай билиш, уларга ижобий таъсир кўрсата олиш. шахсий компетентлик – изчил равишда касбий ўсишга эришиш, малака даражасини ошириб бориш, касбий фаолиятда ўз ички имкониятларини намоён қилиш; технологик компетентлик – касбий-педагогик БКМни бойтадиган илғор технологияларни ўзлаштириш, замонавий восита, техника ва технологиялардан фойдалана олиш; экстремал компетентлик – фавқулотда вазиятлар (табiiй офатлар, технологик жараён ишдан чиққан)да, педагогик низолар юзага келганда оқилона қарор қабул қилиш, тўғри ҳаракатланиш малакасига эгалик ва ҳоказо.

Хулоса ўрнида айтиш керакки, бўлажак технология фани ўқитувчиси касбий-педагогик компетентлигини, хусусан кийимларни лойиҳалаш ва моделлаштиришга оид компетенцияларини ривожлантиришга қаратилган методика педагогик билим, малака ва шахсий сифатларининг айна пайтдаги мавжуд даражаси ва бу компетентликни ривожлантиришга қаратилган истиқбол вазифалар келтирилиб ўтилган бўлиши тавсия этилади. Бу ўз навбатида бўлажак ўқитувчиларнинг касбий жиҳатдан ривожланиш динамикасини турли даражаларда доимий мониторинг қилиб боришда самарали фаолият махсули бўлиб, бунинг натижасида педагог касбий

компетентлигига катта эътибор қаратилиши лозим бўлган компетентлик қисмлари яққол кўринади ва бу уни ривожлантиришга туртки беради.

АДАБИЁТЛАР:

1. Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида. Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПФ-4947-сон Фармони. 2017 йил 7 февраль.
2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маъкамасининг «Умумий ўрта ва ўрта махсус, касб-хунар таълимининг давлат таълим стандартларини тасдиқлаш тўғрисида»ги 187сонли қарори, 2017 йил 6 апрель.
3. Зеер Э.Ф., Шахматова Н. Личностью ориентированные технологии профессионального развития специалиста. – Екатеринбург, 1999.
4. Ишмухамедов Р., Мирсолиева М. Ўқув жараёнида инновацион таълим технологиялари. –Т.: «Fan va texnologiya», 2014, 60 бет.
5. Муслимов Н.М. Педагогик компетентлик ва креативлик асослари.
6. Жўраев А.Р., «Бўлажак технология фани ўқитувчиларини касбий тайёрлашда дастурлаштирилган таълим воситаларидан фойдаланишнинг дидактик имкониятлари». Замонавий фан, таълим ва тарбиянинг долзарб муаммолари. Электрон журнал. – Урганч. 2019-1.